

Yhteistalousopimus avioliittolain tilalle?

SALLA VALTARI

Unohtakaa sukupuolineutraali avioliittolaki, nyt keskustellaan parisuhdeneutraalista yhteistalousmallista! Oikeustieteen professori Anu Pylkkänen on seurannut avioliittolaista käytyä keskustelua ja tutkinut lain historiaa ja perheiden olosuhteiden kehitystä. Hän tullut siihen tulokseen, ettei nykyinen perhe-elämän sääntely vastaa niihin tarpeisiin, joita ihmisten yhteiselämällä nykyään on. Yhä useampi perhe elää avioliittolainsäädännön ulkopuolella, uusperheiden järjestelyt ovat moninaisia ja yksinluvien määrä kasvaa. Avioliiton ulottaminen samaa sukupuolta oleviin pareihin ei ole Pylkkäsen mukaan riittävä vastaus näihin kysymyksiin.

Kirjassa käsitellään euroopalaisen ja suomalaisen perhesääntelyn nykytilaa sekä oikeuden että sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Avioliittolakia verrataan tuoreeseen avioliittolainsäädäntöön sekä eri maiden avioliittolakien rinnalle kehitettyyn sääntelyyn. Pylkkänen esittelee lopuksi oman yhteistalousmallinsa. Teen tässä kirjoituksessa katsauksen kirjan teemoihin.

Pylkkäsen perusajatus on, että sääntelyssä seksuaalisuuden kontrollia tärkeämpää on hoidon antaminen ja saaminen. Hän ehdottaa, että kaikkia pareja ja ylipäänsä yhdessä asuvia koskisi sama lainsäädäntö. Koska nykyisen sääntelyn taustalla vaikuttaa seikkoja, jotka ovat kertyneet eri historian ajoilta, Pylkkänen käy kirjan aluksi läpi avioliittosääntelyn historiaa Rooman ajoilta asti. Avioliiton

historiaan tutustumista toivoisi kaikilta, olivatpa he säilyttämässä tai uudistamassa nykyistä lainsäädäntöä.

Avioliittolainsäädännön muutokset ovat kiinnostava esimerkki modernin yhteiskunnan kehityksestä. Avioliitto on aina erotellut ihmisiä muun muassa seksuaalisuuden, varallisuuden ja uskonnon perusteella. Rooman vallan aikana itse avioliittoon liittyi melko vähän normeja. Yleinen järjestelmä oli isäntävaltainen, jolloin avioliiton solmiminenkin oli isän tahdosta kiinni. Keskiajalle siirryttäessä avioliitto siirtyi sukujen hallintaan. 1100-luvulla katolisen kirkon uudistukset siirsivät taas avioliiton määräysvaltaa kirkoille. Kirkko muun muassa laajensi avioesteellisten joukkoa ja vaikeutti näin sukujen verkostoitumista. Koska avioesteiden tutkiminen oli vaikeaa, kirkko määräsi, että aviolupaus oli tehtävä julkisesti.

Kirkon ja valtion kasvava sääntely tukivat toisiaan. Kirkko korosti enemmän seksuaalisuutta, kun valtio korosti omaisuutta, taloutta ja valtaa. Seksuaalisuuden kontrolli siirtyi vähitellen yksityisyyden alueelle, julkisesta kontrollista sosiaaliseen kontrolliin, ja kehittyvä moderni valtio ja markkina-yhteiskunta keskittyivät sääntelemään omistussuhteita. Esimerkiksi naisen holhoojan naittajanvalta kumottiin Suomessa vuonna 1864 ja nainen sai päättää itse omaisuudestaan, avioliitostaan ja muista asioistaan. Teologiensa lisäksi kiinnostus avioliittoa kohtaan heräsi juris-

Anu Pylkkänen
Vaihtoehto avioliitolle
Seksuaalisuudesta
yhteistalouden sääntelyyn
Vastapaino, 2012

tien, poliitikkojen ja lääkäreiden keskuudessa. Omistavan ja vapaasti toimivan yksilön nousu oli tämän jälkeen kaikkein keskeisin avioliitto-oikeutta määrittävä piirre. 1800-luvun lopulla esimodernin ajan laajasta yhteistaloudesta alkoi muodostua yksityistetty koti sukupuolittain eriyettyine rooleineen.

Pohjoismaissa 1900-luvun alussa luodussa mallissa avioliitto nähtiin enemmän kansantalouden ja hyvinvointivaltion kehittämisen kannalta kuin kirkkoon ja uskontoon liittyvänä. Avioliiton kehittämisen pohjaksi otettiin tasa-arvo varsinkin siksi, etteivät ihmiset välttelisi avioliittoa ja lastentekoa. Kotona olevaa vaimoa haluttiin tukea ja lakiin kirjattiin radikaalina uudistuksena avio-oikeus. Jos avio-oikeutta ei poisteta avioehdolla tai testamentilla, lasketaan liiton purkautuessa puolisoitten omaisuudet yhteen ja jaetaan puoliksi. Uudistuksella haluttiin tunnustaa vaimon palkatta tekemä työ, joka kerrytti yhteisen omaisuuden arvoa. Kirjoittajan mukaan sukupuolten tasa-arvosta lähtenyt uudistus vahvasti paradoksaalisesti sukupuolittain eriytyneitä perheeroja. Normi vahvistui, kun vaimoja tuettiin äiteinä ja kodin huoltajina.

Viimeisimmät perusteelliset muutokset Suomen avioliittolakiin on tehty vuonna 1986.

Muutoksen myötä yksilön valinta korostuu eikä avioerolle enää vaadita perusteita. Laki olettaa biologisten lasten ja vanhempien suhteet jatkuviksi riippumatta vanhempien yhdessä asumisesta. Biologisia vanhempia korostava lainsäädäntö jättää kuitenkin monia lähisuhteita sääntelyn piiristä. Kun avioliitto määrittää mallina perhe-elämää, avioerot ja uusperheet vaikuttavat lapsiin huomattavissa määrin. Kirjoittaja kysyykin, mitä on olennaista säännellä, kun moniarvoisuus ja arvojen polarisaatio kiihtyy: onko tärkeämpää huolenpito ja heikkomman suoja vai tietty parisuhdemalli?

Euroopan unionissa maiden toisistaan eroavat lainsäädännöt tuottavat hankaluuksia. Malleja harmonisoidessa pitäisi Pylkkäsen mielestä pitää mielessä myös eri maiden sosiaalietuudet, koska joissain maissa ne ovat huonot. Jos avioliitosta riippuvaisia etuuksia, kuten ansiotyössä olleen puolison elatusapuvelvollisuutta, vähennetään, se voi joissain maissa pahasti köyhdyttää eronneita. EU on taloudellinen yhteisö, joten ei ole ihme, että komissio on ollut kiinnostunut perhe- ja hoivavalinnoista, koska niillä on vaikutusta syntyvyyteen, työmarkkinoihin ja talouteen. Syntyvyys on yhteydessä sekä sosiaalietuuksiin että palveluihin, ja Pohjoismaissa syntyvyys onkin korkeampaa kuin Välimeren maissa.

Suomessa pienten lasten kotihoiva on mahdollistettu vanhempainvapaaajärjestelmällä. Vapaasti valittavat vapaat kausautuvat kuitenkin edelleen useimmiten äideille ja vahvistavat sukupuollittunutta työnjakoa ja siten vallan ja varallisuuden jakoa perheissä, työelä-

mässä ja yhteiskunnassa. Tähän ongelmaan ei voi pureutua vain perheoikeudellisella sääntelyllä, vaan on muutettava sosiaaliturvaa. Tästä olen kirjoittajan kanssa yhtä mieltä. Ongelman vuoksi on kuitenkin Pylkkäsen mukaan perusteltua ottaa hoiva perhesääntelyn keskiöön ja laittaa yhteistaloudet sopimaan sen jaosta.

Kirjoittajan mukaan olisi myös hyvä varautua aikaan, jolloin hoiva ei enää olekaan kenenkään ”kutsumus”. Hoivan järjestäminen puhtaasti julkisena palveluna tulee kalliiksi. Perhesääntelyn tulisi Pylkkäsen mielestä lähteä siitä, että hoivavastuu ei ole sidoksissa sukupuoleen, seksuaalisuuteen, perheeseen tai yksilön valintaan, ja että ne, joilla on hoivattavia, ottavat vastuun vakavasti. Nykyinen avioliittoon pohjaava sääntely on kirjoittajan mukaan ongelmallinen, koska hoivaajien riskit on sidottu parisuhteen riskeihin.

Vaikka työnjako perheissä on edelleen eriytynyt, sukupuolen mukainen työnjako on häviämässä oikeusajattelun taustalta. Nykyinen avioliittolaki korostaa huolenpidon sijasta omaisuuden jakoa, ja on esiintynyt kannatusta ajatukselle, että avio-oikeus ulottuisi vain avioliiton aikana hankittuun omaisuuteen. Yksinään tehtynä muutoksena se hävittäisi kuitenkin entisestään näkyvistä puolisoitten tekemän palkattoman työn ja vähentäisi erossa tehtävää kompensointia.

Omaa omaisuutta suojaavan avioehdon ohelle kirjoittaja kehittäisi positiivisia sopimusmalleja, joilla voitaisiin sopia, millä ehdoin sekä muita perheenjäseniä että kodin taloutta hoidetaan ja miten erotaan tasa-ar-

voisesti. Pylkkäsen ehdotus on yhteistaloussopimus, jota hän hahmottelee paikoin hyvinkin yksityiskohtaisesti. Esittelen tässä oleellisia kohtia.

Yhteistalouksmallin perusperiaate on se, että siinä sovittaisiin resurssien kohdentamisesta ja käytöstä yhteiselämän kestäessä ja sen jälkeen. Siihen ei liittyisi lainkaan seksuaalisuuden kontrollia ja sen voisivat tehdä ketkä tahansa, eikä keskinäisiä suhteita tutkittaisi. Osapuolina voisivat siis olla muutkin kuin pariskunnat. Sopimusta ei sidottaisi yhteiseen osoitteeseen tai parisuhteen rekisteröintiin. Sopimukseen voisi liittää myös vaikkapa isovanhempia ja lapsille voitaisiin merkitä myös sosiaalinen vanhempi. Sopimus mahdollistaisi periaatteessa myös pienempien talouksien, kuten yksinhuoltajaperheiden tai yksinasuvien talouksien yhdistämisen. Yhteistalouksmalli hävittäisi lesken kategorian, jolloin asian voisi ratkaista erillisellä testamentilla.

Sopimuksen voisi tehdä milloin vain, mutta luontevinta se olisi esimerkiksi asuntoa tai lapsia hankittaessa. Sopimusta voitaisiin myös päivittää. Kaikkia yhteistalouksia koskisi minimisuoja talouden purkautumisen varalle sekä mahdollisuus rekisteröidä yhteistaloussopimus. Epäoikeudenmukaisten lopputulosten estämiseksi lakiin pitäisi kirjata pätemättömyyteen ja kohtuullistamiseen liittyviä lausekkeita. Pylkkänen esittelee useita mahdollisia lakikirjauksia ja kysyy ajoittain lukijalta, mitä niistä haluamme ja mitä emme.

Pylkkäsen ehdotus on tärkeä ja konkreettinen avaus avioliittolakeskustelussa. Pohdin kuitenkin, miten avaukselle keskustelussa käy. Yksi-

tyiskohtaiset ehdotukset antavat toisaalta keskusteluun jottaakin konkreettista, toisaalta niihin hirttäytyminen voi estää syvällisemmän keskustelun muutosten tarpeesta. Säikähdetäänkö avioliittolain heittämistä romukoppaan ja esimerkiksi moniavioisuuden mahdollisuut-

ta? Sukupuolineutraalin avioliittolain ajajatkin voivat hermostua, koska ehdotettu malli saattaa vahvistaa konservatiivien kaltevan pinnan argumentteja. Parhaiten keskustelu etenisi, kun voitaisiin tunnistaa ja tunnustaa voimassaolevan avioliittolain puutteet. Miten keskus-

telussa käykään, kirja on ytimekäs katsaus perhesääntelyn taustoihin ja nykytilaan, ja se on virkistävää luettavaa ahtaalle alueelle jumittuneen avioliittolaki-keskustelun kaikille osapuolille.

Eklund ennen Enäjärveä

MATTI VIRTANEN

Professori Katarina Eskola on tuottelias tutkija ja kirjoittaja. Eskolan suurtyö on viisiosainen ”Valistuksen sukutarina” (WSOY 1999–2003), joka kuvaa hänen omien vanhempiensa eli Elsa Enäjärven ja Martti Haavion parisuhteen historian, tulkittuna kaiken sen dokumenttimateriaalin – kirjeiden, päiväkirjojen, kirjojen, puheiden, valokuvien – avulla, minkä he ovat jättäneet jälkeensä. Osien nimet ovat itsessään iskevä sarja: *Kahden, Yhdessä, Sodassa, Itään, Autius lehtipuissa*.

Eskolan tuorein kirja voisi periaatteessa olla tuon sarjan ensimmäinen osa ja nimeltään *Yksin*. Se kuvaa Elsan (silloin sukunimeltään Eklund) nuoruusvuosia ja päättyy suunnilleen siihen mistä sarjan *Kahden* alkaa. Keskeisenä lähteenä ovat Elsan omat tyttöiän päiväkirjat, jotka Eskola julkaisee ensin sellaisenaan ja sitten taustoittaa, kommentoi ja tulkitsee päiväkirjoissa esiin nousevia piirteitä. Ensin Eskola zoomaa Elsan elämän maantieteelliseen ja sosiaaliseen ympäristöön, sitten

murrosikään tulevan tytön kuumiin kysymyksiin, sitten vuonna 1918 kansalaissodan avainkokemukseen ja lopulta Elsan pitkäaikaiseen ja salaperäiseen ensirakkauteen.

Ennen tätä Eskola julkaisi kirjan Martti Haavion äidin lyhyestä elämästä (”Annan aika. Erään papinrouvan kesken-eräinen elämä”, WSOY 2006). Tämän uuden kirjan piti ensin kertoa Elsan isästä Edvard Eklundista, joka vuonna 1906 myi maatilansa Vihdissä ja perusti vaimonsa Mimmin kanssa ensin yhden sitten useamman maitokaupan Helsingin Kallioon. Materiaalia pariskunnan yrittäjäelämän alkuvaiheista oli kuitenkin kovin vähän. Silloin Eskola alkoi katsoa Edvardin ja Mimmin vanhimman tyttären, vuonna 1901 syntyneen Elsan, varhaisia päiväkirjoja uusin silmin:

”En unohda hetkeä, jolloin oivalsin, että kalliolaisen yrittäjäperheen elämään voi johdatella päiväkirjaa kirjoittanut nuori. Maitokauppiaan perhe 11–18-vuotiaan tytön silmin. 1910-luvun Helsinki! Ja saman

Katarina Eskola
Tyttö Pitkänsillan
molemmien puolin
Elsa Eklundin päiväkirjat 1913–
1920
WSOY 2012

ajan tytön oma kasvutarina. Tytön, joka oli herkässä iässä silloin kun maailma ja Suomi räjähtivät: kansat sotivat toisiaan vastaan ja suomalaiset keskenään. Elsan työpäiväkirjojen kaltaista kirjaa 1900-luvun alun Helsingistä ei liene aiemmin ilmestynyt.”

Etualalle kirjassa nouseekin Elsan maailma. Aluksi päiväkirjoissa pohditaan ystävyysuhteita, uskon asioita, ihastumisia, koulua, oppimisen iloa – ja niin intiimejä kokemuksia, että niistä tuskin saattoi kirjoittaa. ”Kuinka paljon yhteistä on 1910- ja 1950-luvun päiväkirjoille uskotuissa tunnekuohuisa!”, huudahtaa Eskola, joka on aikanaan julkaissut omat ja Satu Koskimiehen rinnakkaispäiväkirjansa (”50-luvun tytöt”, WSOY 1992; ”50-luvun teinit”, WSOY 1994).